

PRILOG PROUČAVANJU BIO - I BIBLIOGRAFIJE STJEPANA SRKULJA

Pregledni rad

UDK 94(497.5)(01)

DENIS DETLING

Muzej Slavonije Osijek

Trg sv. Trojstva 6

HR-31000 Osijek

U Muzeju Slavonije postoji 15 bibliotečnih jedinica Stjepana Srkulja (1869.-1951.), mahom udžbeničke literature. Njegovo se ime i danas veže uz udžbeničku literaturu. Pisao je udžbenike u gotovo svim državnim okvirima u kojima je živio. Osim u stručnim krugovima, bio je i politički aktivan – gradonačelnik Zagreba, jedan od čelnih ljudi Hrvatske zajednice, ministar u vladama Kraljevine Jugoslavije. Ovaj je rad pokušaj davanja priloga nekom budućem istraživanju o Stjepanu Srkulju, uz pokušaj rekonstrukcije njegove biografije, na osnovu dosad objavljenih informacija.

Ključne riječi: Stjepan Srkulj, biografija, bibliografija, povijesni udžbenici, Muzej Slavonije Osijek

STJEPAN SRKULJ U MUZEJU SLAVONIJE

Muzeje se u 19. st. stoljeću smatralo društvenim institucijama kolektivne memorije. Ako muzej na taj način promatramo, onda ta kolektivna memorija, jednako kao i ljudska, ima neku svoju podsvjesnu stranu. Negdje u dubini muzejskih skladišta i polica stoji poneki svjedok prošlosti koji čeka trenutak da ga ponovno otkrijemo i da postane javno prisutan. Slučajnim traganjem za izvorima za hrvatsku povijest koje je pripremio Stjepan Srkulj, u najvećoj muzejskoj knjižnici u Hrvatskoj, u Muzeju Slavonije pronašao sam njegovih 15 bibliotečnih jedinica¹, mahom udžbeničke literature. Taj broj knjiga ne bi bio ništa neobičan da pronađeni udžbenici nisu tiskani u Austro-Ugarskoj, Kraljevstvu SHS (kasnije Kraljevini Jugoslaviji), a potom i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, što dodatno pobuđuje interes. Ako k tome pokazujete interese prema udžbenicima, pronađene knjige otvaraju prostor analizi udžbenika, ali i nova pitanja, prije svega o samom autoru, odnosno kontekstu njegova stvaralaštva.

Ime Stjepana Srkulja i danas je nedvojbeno vezano uz udžbeničku literaturu i istovremeno je jako teško naći nastavnika ili povjesničara koji nije barem čuo za ime Stjepana Srkulja. No, tu priča otprilike staje. Na svaki drugi upit

među nastavnicima, pa i povjesničarima o Stjepanu Srkulju gotovo da i nema odgovora. Interesantno, ako uzmemo u obzir da je Stjepan Srkulj (1869.-1951.) bio gradonačelnik Zagreba u nekim prijelomnim trenucima hrvatske povijesti (1917.-1919. i 1928.-1932.), kao gradonačelnik održao se i nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra, bio jedan od čelnih ljudi Hrvatske zajednice, ministar u čak tri vlade Kraljevine Jugoslavije, te pisao udžbenike u gotovo svim državnim okvirima u kojima je živio. Bibliografija Stjepana Srkulja do 1940. g. bilježi 66 naslova pod njegovim imenom², a zna se da je objavljivao i nakon 1940. g. Neki Zagrepčani ime Stjepana Srkulja povezuju s tržnicom Dolac, svojedobnim ponosom Zagreba, no istovremeno ni jedna ulica u Zagrebu nije posvećena Srkulju. Sve te činjenice pobuđuju interes za Stjepanom Srkuljem, tim više što informacija o njemu u literaturi (pa i internetu) ima jako malo, a takva jedna osoba bez sumnje zaslužuje historiografsku valorizaciju.

Ovaj je rad pokušaj davanja priloga nekom budućem istraživanju o Stjepanu Srkulju, uz pokušaj rekonstrukcije njegove biografije. Mogao bi to biti uvod nekim budućim analizama njegovih udžbenika, koji su nedvojbeno interesantni iz perspektive politike povijesti.

¹ U dogovoru s knjižničarkom Muzeja Slavonije Ivanom Knežević, prof., izrađena je bibliografija Stjepana Srkulja u Muzeju Slavonije prema Pravilniku i priručniku za izradu abecednih kataloga Eve Verone. Bibliografija je objavljena zajedno s ovim člankom u Osječkom zborniku.

² Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1994., knj. 20., 213-217.

STJEPAN SRKULJ U TISKANOJ I ELEKTRONIČKOJ GRAĐI

U potrazi za kontekstom Srkuljeva stvaralaštva otkrivenog na policama knjižnice Muzeja Slavonije, stvorilo se mnoštvo prepreka koje su samo davale poticaj novom tražanju.

Cjelovite monografije o Stjepanu Srkulju nema. Biografski leksikon još uvijek nije došao do slova S. Prva mi pri ruci, Enciklopedija Leksikografskog zavoda Jugoslavije (urednik Miroslav Krleža) iz 1969. g.³ nije dala bilješku o Stjepanu Srkulju, ali bilješke o njemu imaju Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka (urednik Stanoje Stanojević) iz 1929. g.⁴, potom Jugoslavenska enciklopedija iz 1971. g. (urednik Miroslav Krleža)⁵, Hrvatska enciklopedija iz 2008. g.⁶ i vjerojatno sva novija enciklopedijska izdanja Hrvatskog leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“. Informacije o Srkulju mogu se pronaći uglavnom između redaka i, ponajviše, u bilješkama radova Zvonimira Milčeca⁷, Hrvoja Matkovića⁸, Josipa Horvata⁹, Charlesa Jelavicha¹⁰, Ljube Bobana¹¹, Tomislava Jonjića¹², u Statističkom pregledu narodnih poslanika¹³. Možda najviše informacija, kao i stavova o njegovom načelnikovanju Zagrebom, posebice drugom mandatu, dala je u svojim radovima Mira Kolar-Dimitrijević.¹⁴ Kako je Srkulj dugi niz godina

bio urednik Nastavnoga vjesnika, a pet godina i predsjednik Društva hrvatskih srednjoškolskih nastavnika, nešto informacija o njemu može se naći u monografiji povodom 50-te godišnjice Društva¹⁵, te u Nastavnom vjesniku¹⁶.

Nešto informacija o Srkulju bi se (eventualno) moglo naći i u dnevnim novinama *Hrvat*¹⁷, te tjedniku *Prijatelj naroda*. Dnevni list *Hrvat*¹⁸ bio je od 1919. g. glavno glasilo Hrvatske zajednice. Hrvoje Matković piše da je Ivan Lorković¹⁹ dao „listu osnovnu intonaciju i brinuo se o njegovoj političkoj rubrici“, a da su se uz njega, od prvaka stranke najviše angažirali Ivica Peršić, a potom i Đuro Šurmina. Mira Kolar-Dimitrijević, pak, navodi da je Srkulj po osnutku Hrvatske zajednice postao jedan od urednika lista u kojem je dosta i pisao.²⁰ Prelistavajući dnevni list *Hrvat*, u brojevima iz prvog tromjesečja 1920. g. ne nalazim uredništvo lista, tek sporadično se na kraju lista pojavljuje ime glavnoga urednika Šimuna Semića. Većinu članaka nalazim nepotpisano, tako da bi list *Hrvat* u potrazi za informacijama o Stjepanu Srkulju trebalo pretraživati ciljano. Po pisanju Hrvoja Matkovića, Stjepan Srkulj vodio je brigu o tjedniku *Prijatelj naroda*, koji je imao cilj parirati Radićevom *Slobodnom domu*.²¹ Tjednik *Prijatelj naroda* nije mi bio (lako) dostupan.

Čak ni u Hrvatskom školskom muzeju, unatoč spremnosti na pomoć i ljubaznosti više knjižničarke Štefke Batinčić i kustosice Branke Ujaković, nije bilo moguće doći

- 3 Enciklopedija leksikografskog zavoda, sv. 6. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1969.; Autoru ovog članka navedena je enciklopedija bila prva dostupna (u kućnoj biblioteci), tek naknadno, zahvaljujući jednoj bilješci u knjizi Charlesa Jelavicha Južnoslavenski nacionalizmi, autor članka pronašao je bilješku o Srkulju u Enciklopediji Jugoslavije iz 1971. g. (Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1971., sv. 8., 111-112.)
- 4 Srkulj, dr. Stjepan. // Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Zagreb: Bibliografski zavod, 1929., sv. 4., 356.
- 5 Srkulj, Stjepan. // Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1971., sv. 8., 111-112.
- 6 Srkulj, Stjepan. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2008., sv. 10., 184.
- 7 Zvonimir Milčec, Zagrebački gradonačelnici: 155 godina od prvog do aktualnog gradonačelnika. Zagreb: Bookovac, 2006., 67-68, 78-91.
- 8 Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, Studije iz novije hrvatske povijesti. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2004., 47-180; Hrvoje Matković, Povijest Jugoslavije 1918.-1991.: hrvatski pogled. Zagreb: Naklada Pavičić, 1998., 111.
- 9 Josip Horvat, Politička povijest Hrvatske, sv. 2., Zagreb: August Cesarec, 1990.
- 10 Charles Jelavich, Južnoslavenski nacionalizmi: jugoslavensko ujedinjenje i udžbenici prije 1914. Zagreb: Globus, Školska knjiga, 1992.
- 11 Ljubo Boban, Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, sv. 2. Zagreb: Školska knjiga i Stvarnost 1989., 25.
- 12 Tomislav Jonjić, Povijesno-politički okvir postanka ustaškog pokreta, http://www.tomislavjonjic.cz.hr/hrv_obz.pdf
- 13 Statistički pregled izbora narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izabranih na dan 28. novembra 1920. g. Beograd: Ustavotvorna skupština, 1921.
- 14 Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939). Povijesni prilozi 2 (1983), 173-189; Mira Kolar-Dimitrijević, Nezaposlenost u Hrvatskoj od vremena velike svjetske krize i javni radovi. Ekonomska i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša 1 (2005), 1, 111.-114.; Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1973.; Mira Kolar-Dimitrijević, Prilog biografiji Milutina Mayera, učitelja u Svetoj Heleni i pisca povijesnih romana. Cris 7 (2005.), 1, <http://hrack>.

srce.hr/file/4352

- 15 Iz povijesti hrvatskog školstva i prosvjete: poviestni spomenspisi prigodom 50-godišnjice „Nastavnog vjesnika“. Zagreb, 1944.
- 16 U Hemerotecu Muzeja Slavonije mogu se naći svi brojevi *Nastavnog vjesnika* od 1893. do 1925. g. Nastavni vjesnik izdavalo je Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora. Stjepan Srkulj je dugi niz godina bio urednik *Nastavnoga vjesnika*, a pet godina je bio i predsjednik Društva.
- 17 U Hemerotecu Muzeja Slavonije mogu se naći gotovo svi brojevi dnevnih novina *Hrvat* iz 1913. g. i od 1920. do 1928. g.
- 18 Hrvatska zajednica je osim ovih listova imala cijeli jedan niz pokrajinskih glasila, tako je npr. u Osijeku izlazio Hrvatski list.
- 19 Ivan Lorković (1876.-1926.) bio je hrvatski političar koji je 30 godina imao važnu ulogu u političkom životu Hrvatske. U početku svog političkog djelovanja okrenuo se od pravaštva te je ponovno krenuo stopama političara 60-ih godina 19. stoljeća koji su njegovali misao jugoslavensktva. U Osijeku je 1902. g. pokrenuo prvi opozicijski politički list pod nazivom Narodna obrana, koji je uređivao do 1905. g. Godine 1905. u Osijeku utemeljuje Hrvatsku naprednu stranku koja je ubrzo nakon utemeljenja pristupila Hrvatsko-srpskoj koaliciji. Kada se Frano Supilo povukao iz Koalicije, Lorković je postao glavni predstavnik njezina hrvatskog dijela. Suprotstavljajući se unitarističkoj koncepciji Svetozara Pribičevića, istupa iz Koalicije. Zajedno s istomišljenicima Drinkovićem i Šurminom obnavlja Naprednu stranku koja je 1919. g. sa Starčevićevom strankom prava oformila Hrvatsku zajednicu. Bio je jedan od prvaka Hrvatske zajednice unutar koje je zastupao federalistički program, a u vremenu suradnje sa Stjepanom Radićem (Hrvatski blok do 1924.) i republikanizam. Na kraju svog političkog djelovanja opet se vratio jednom obliku pravaštva preko Hrvatske federalističke seljačke stranke koju je osnovao zajedno s Trumbićem. Više kod: Mira Kolar, Dr. Ivan Lorković urednik „Narodne obrane“ u Osijeku 1902.-1905. godine: prilog za biografiju. Osječki zbornik 27 (2004), 91-111 i Lorković, Ivan // Hrvatska enciklopedija. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2004., sv. 6., 645.; Stjepana Srkulja nalazim kao člana Napredne stranke, Hrvatske zajednice i Hrvatske federalističke seljačke stranke i u tom je kontekstu interesantno političko djelovanje Ivana Lorkovića.
- 20 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 165.
- 21 Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, 71.

do nešto više informacija o samom Stjepanu Srkulju. No, zahvaljujući gospodi Štefki Batinić došao sam do popisa cjelokupne bibliografije Stjepana Srkulja do 1940. g.²², kao i do neke literature.

Slično kao i s tiskanom literaturom, ni na internetu nije moguće naći obilje informacija o Stjepanu Srkulju. Ponajviše prvotnih informacija o samom Srkulju pronašao sam na jednoj slovenskoj internetskoj stranici²³ koja donosi dijelove knjige Franca Kuneja. Franc Kunej, nekada zamjenik direktora carinske uprave Republike Slovenije, inače povjesničar amater, pokušava očigledno u svojoj knjizi *Zamolčana Istra*, u sklopu dnevno-političkih tema, uz pomoć povijesnih karata koje je objavio Stjepan Srkulj 1937. g.²⁴ istaknuti kako Istra do 1945. g. nikada nije pripadala Hrvatskoj. Čak i engleska verzija Wikipedije, interesantno, spominje Srkulja u sličnom kontekstu Istre.²⁵ Ipak, Franc Kunej dao je neke podatke o Stjepanu Srkulju. Nekolicina podataka koje daje Franc Kunej nije točna, kao npr. njegovo prvo radno mjesto, njegova uloga u Narodnom vijeću SHS-a, broj objavljenih knjiga. Neke podatke koje Kunej daje, autor ovog rada (kako iz objektivnih, tako i subjektivnih razloga) nije uspio provjeriti, posebice Srkuljeve veze s Antom Pavelićem. Nešto osnovnih informacija o Srkuljevom (manje) životu i (više) djelu nađeno je u internetskoj arhivi izdanja Vjesnika,²⁶ u rubrici Zagrebački spomenar koju je uređivao Miroslav Šašić, te nešto na službenim stranicama grada Zagreba.²⁷ Na internetu se također može naći da se Srkulja obrađuje na izbornom kolegiju *Politike povijesti* prof. dr. sc. Tihomira Cipeka na studijima politologije i novinarstva na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.²⁸ No, na kolegiju Tihomir Cipek ne tematizira samog Srkulja.²⁹ Fokus njegova interesa jest Srkuljev udžbenik kao izvrstan primjer politike povijesti.

Stjepan Srkulj bio je nadasve poznat, ali i plodonosan autor udžbenika i čitanki za povijest. U konačnici, i danas je poznat isključivo po tome. Njegovi udžbenici bili su korišteni (pisani i objavljeni) u Austro-Ugarskoj, Kraljevstvu SHS (kasnije Kraljevini Jugoslaviji) i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Još i danas mnoge čitanke i udžbenici pozivaju se na izvore koje je prikupio i objavio Stjepan Srkulj. O udžbenicima Stjepana Srkulja do sada su pisali i djelomič-

no ih obradili Tihomir Cipek³⁰, Dunja Modrić Blivajs³¹ i Charles Jelavich³².

Dunja Modrić Blivajs u svom je radu vrednovala povijesne udžbenike s didaktičko-metodičkog i sadržajnog aspekta, koji su se koristili u banskoj Hrvatskoj u razdoblju Khuenova banovanja. Unatoč tome što je prvi udžbenik Stjepana Srkulja objavljen tek nakon silaska Khuena Hedervarya s banske stolice, autorica članka se u svom radu dotakla, usput, Stjepana Srkulja i njegovih udžbenika i čitanki³³, ne analizirajući ih. Srkulja autorica navodi kao istaknutoga predstavnika kvalitetne metodičke škole i poznatoga autora čiji su se udžbenici koristili na početku 20. st. i koji su bili vrlo popularni.³⁴ U završnom razmatranju autorica je ocijenila udžbenike, među kojima je istakla one Stjepana Srkulja (iako se njima nije bavila) kao znanstveno i psihološki suvremeno koncipirane, dakako u skladu s vremenom u kojem su nastali. Autorica to objašnjava činjenicom da su ih pisali „iskusni praktičari, stručni didaktičari i metodičari i znanstvenici historiografi, koji su svoje veliko znanje argumentirali izvornim materijalima i didaktički ih prilagodili učenicima.“³⁵ Iako udžbenici, po mišljenju autorice, obiluju mnoštvom povijesnih podataka koji su bili u službi memoriranja, „među kojima dakako prevladava politička i ratna povijest, uloga političkih elita i istaknutih pojedinaca i njihovog doprinosa u povijesnim događajima, oni su ipak u svom tekstualnom dijelu pričali zanimljivu priču koja nije ostavljala učenike ravnodušnima.“³⁶

Charles Jelavich u svojoj knjizi *Južnoslavenski nacionalizmi* analizirao je slovenske, srpske i hrvatske udžbenike (gramatike, književnosti, povijesti i zemljopisa) u pola stoljeća prije 1914. g. Svrha knjige je, kako navodi sam autor knjige, utvrditi što su srpski, hrvatski i slovenski učenici učili o svojim nacijama i ostalim Južnim Slavenima i koliko je njihov „stupanj znanja, kojeg su stekli poticao jugoslavenstvo i pridonio stvaranju jedinstvene južnoslavenske države i nacije.“³⁷ Za razliku od Dunje Modrić Blivajs, Charles Jelavich se osvrnuo na udžbenike samo sa sadržajne strane. Kod analize hrvatskih udžbenika iz povijesti (kao uostalom i kod ostalih), autor je paralelno (odnosno sumarno) prikazao kako su udžbenici Ivana Hoića, Vjekoslava Klaića, Franje Korineka, Ljudevita Tomšića i, dakako, Stjepana Srkulja obrađivali određene teme iz hrvatske

22 Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1935-1940, knj. 20, 213-217.

23 www.zamolcanaistra.eu; Jezična barijera premoštena je uz pomoć kolegice Irene Paradžik, profesorice povijesti na Gimnaziji Jožeta Plečnika u Ljubljani, na čemu joj zahvaljujem

24 Stjepan Srkulj, *Povijest Hrvata u devetnaest karata*, Zagreb: Tipografija, 1937.

25 Wikipedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/Istra> (posjet 2.7.2009.)

26 www.vjesnik.hr/pdf/ (posjet 2.7.2009.)

27 Uz vrlo oskudne informacije o načelnikovanju Stjepana Srkulja službena internetska stranica grada Zagreba daje interesantan (više simpatičan) podatak da je Stjepan Srkulj do današnjega dana kao gradonačelnik Zagreba ostao rekorder po veličini svojih brkova; <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=15573>

28 http://www.fakultet.fpzg.hr/studij-2008/novinarstvo/6_SEMESTAR/politike_povijesti.aspx (pogledano 2.7.2009.)

29 Informacija dobivena u kontaktu s uvažanim prof. dr. sc. Tihomirom Cipekom putem e-maila.

30 Tihomir Cipek, *Preporadanje preporoda. Hrvatski narodni preporod u udžbenicima povijesti*, u: Fleck. H.-G., i I. Graovac (prir.), *Dijalog povjesničara/istoričara*, 5, Zagreb, FNSt, 2002., 97-114.; preuzeto s www.cpi.hr (web stranica Centra za politološka istraživanja)

31 Dunja Modrić-Blivajs, *Kakvi su bili povijesni srednjoškolski udžbenici u banskoj Hrvatskoj u razdoblju Khuenova banovanja?* *Časopis za suvremenu povijest* 39 (2007), 3., 777.-805., preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/file/29750>

32 Jelavich, Charles, *Južnoslavenski nacionalizmi: jugoslavensko ujedinjenje i udžbenici prije 1914*. Zagreb: Globus, Školska knjiga, 1992.

33 *Povijest srednjeg vijeka za više razrede srednjih učilišta i Izvori za povijest za više razrede srednjih škola – iste udžbenike sadržajno je obradio Charles Jelavich u svojoj knjizi Južnoslavenski nacionalizmi.*

34 Dunja Modrić-Blivajs, *Kakvi su bili povijesni srednjoškolski udžbenici u banskoj Hrvatskoj u razdoblju Khuenova banovanja?*, 782.

35 Isto, 803.

36 Isto, 804.

37 Jelavich, Charles, *Južnoslavenski nacionalizmi*, 11.

nacionalne povijesti kao i povijesti susjednih naroda.³⁸

Tihomir Cipek u svom je radu nastojao pokazati ideološku i političku funkciju povijesti i ulogu historiografije u suoblikovanju nacionalnog identiteta na primjeru različitog tematiziranja Hrvatskog narodnog preporoda u udžbenicima povijesti, namijenjenima učenicima od 12 do 16 godina, koji su korišteni u vrijeme različitih političkih i društvenih poredaka djelatnih na prostoru današnje Hrvatske. U prikazu udžbenika, autor je krenuo od Stjepana Srkulja koji je pisao i u vrijeme Kraljevstva SHS i u vrijeme NDH i koji je po riječima autora rada „zahvalan primjer za prikaz utjecaja politike na historiografiju“³⁹. Autor je analizirao dva njegova udžbenika⁴⁰ i prikazao promjene Srkuljeva stava o Hrvatskom narodnom preporodu. Dok Srkulj u udžbeniku iz Kraljevine SHS u duhu vremena i službene doktrine naglašava ujedinjenje Južnih Slavena i narodno jedinstvo, pri čemu ne iznosi netočne podatke, već naglašava jedan aspekt i zanemaruje drugi u njihovoj interpretaciji,⁴¹ u udžbeniku tiskanom i korištenom u NDH Srkulj naglašava hrvatske značajke ilirskog pokreta, temelje kojeg treba tražiti ne više u narodnom jedinstvu već u hrvatskom državnom pravu, ukazujući i na teškoće s kojima se već u vrijeme tog pokreta suočavala ideja narodnog jedinstva.⁴² Autor se dotaknuo i vrijednosno neutralnog prikaza biskupa J. J. Strossmayera u Srkuljevu udžbeniku iz vremena NDH, ali i prikaza Ante Starčevića kao preteče ustaštva, Pavelića kao sljedbenika Starčevićevih ideja, te ustaša kao sljedbenika izvornoga pravaškog nauka.⁴³ Promjena Srkuljeva stava u pogledu Hrvatskog narodnog preporoda uvjetovana je, prema Tihomiru Cipeku, ne isključivo samo službenom ideologijom, jer je Srkulj npr. 1918. g. bio pristalica ujedinjenja, već i vlastitim iskustvom, promjenom vremenske i prostorne perspektive i razumijevanjem situacije u kojoj je živio.⁴⁴ Dakako da su totalitarni režimi ostavili svog traga i u udžbenicima u smislu službenih dogmi i laži.

POKUŠAJ REKONSTRUKCIJE BIOGRAFIJE STJEPANA SRKULJA

Stjepan Srkulj rođen je 1869. g. u Varaždinu. Povijest je studirao i doktorirao u Beču.⁴⁵ Od 1895. do 1917. g. pre-

davao je povijest na raznim školama u Zagrebu. Suradivao je u mnogobrojnim člancima pedagoškog sadržaja, napisao je mnogo objava i kritika, naročito u *Nastavnom vjesniku* čiji je urednik bio od 1907.⁴⁶ do 1917. g. U *Nastavnom vjesniku* (do 1942.) objavio je osam članaka i/ili rasprava na području opće i hrvatske povijesti te pedagogije.⁴⁷ Jedno vrijeme bio je potpredsjednik, a od 1913.⁴⁸ do 1918. g.⁴⁹ predsjednik Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora.⁵⁰ Do 1918. g. objavio je nekoliko vrlo popularnih, ali za ono vrijeme vrlo moderno metodički koncipiranih udžbenika i čitanki.⁵¹

Od 1910. g. Srkulj je bio i politički angažiran. Prvo je pristajao uz Naprednu stranku⁵², odnosno Hrvatsko-srpsku koaliciju.⁵³ 20. rujna 1917. g. prvi put je izabran za načelnika grada Zagreba.⁵⁴

U svom prvom mandatu Stjepan Srkulj se morao nositi s oskudicom, krizom kao rezultatom rata, k tome i masovnim naseljavanjem Zagreba. Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, koju je uredio Stanoje Stanojević, spominje kako je upravo Srkulj dao doprinos opskrbi stanovništva životnim namirnicama u vrijeme rata⁵⁵, a Milčec ga spominje kao poduzetnog gradonačelnika.⁵⁶ Mira Kolar-Dimitrijević u svojim radovima daje ipak nešto više (konkretnijih) informacija (pa i svojevrsnu ocjenu) o njegovom načelnikovanju. U vrijeme njegova načelnikovanja gradsko zastupstvo bilo je birano na osnovu izbornoga cenzusa. Dominantnu ulogu u zastupstvu imali su tako posjednički i činovnički slojevi grada Zagreba koji su nastojali očuvati stečene položaje, a cjelokupnu notu tom zastupstvu i njegovom radu, prema Miri Kolar-Dimitrijević, dao je upravo Stjepan Srkulj, predstavnik građanske inteligencije, uz ocjenu da je „rad cjelokupnog zastupstva (bio) bezličan“.⁵⁷ Po njenim navodima, Srkulj je vrlo uspješno balansirao u revolucionarnom vremenu između širih narodnih masa i bogatijega građanstva. Iako je Srkulj često isticao socijalnu pravdu, povjesničarka smatra da je štitio interese bogatije-

38 Isto, 208-237.

39 Tihomir Cipek, Preporadanje preporoda, 105.

40 Povijest Hrvata, Srba i Slovenaca za niže razrede srednjih škola. Zagreb, 1924. i Hrvatska povijest za VIII. razred srednjih škola, sv. 2., Zagreb, 1944.

41 Tihomir Cipek, Preporadanje preporoda, 106.

42 Isto, 107-108.

43 Isto, 109.

44 Isto, 107-108.

45 Studirao je na Filozofskom fakultetu u Beču, a prema usmenom iskazu Mire Kolar-Dimitrijević doktorirao je na Nestorovoj kronici što bi mogao potvrditi i njegov prvi objavljeni rad: Die Entstehung der ältesten russischen sogenannten Nestorchronik mit besonderer Rücksicht auf Svjatoslav's Zug nach der Balkan-halbinsel: Literar-historische Studie von dr. Stjepan Srkulj (1986.); U telefonskom razgovoru s Mirom Kolar-Dimitrijević, uvažena povjesničarka spominje kako je Srkulj, valjda u tijeku studija, bio u svojevrsnom sukobu sa Jovanom Cvijićem koji je doktorirao 1893. g. također u Beču, no to bi trebalo zasebno istražiti.

46 Ušao u uredništvo na IV. glavnoj skupštini Društva (Nastavni vjesnik, knj. 16., sv. 2., Zagreb, 1907., 145-146.), suurednik je u *Nastavnom vjesniku* od godišta 16. iz 1908. g. (Iz povijesti hrvatskog školstva i prosvjete, 385.), a Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka iz 1929. g. navodi da je bio urednik od 1906. g.

47 Iz povijesti hrvatskog školstva i prosvjete, 389-423.

48 Postao je predsjednikom 13. srpnja 1913. g. (Stanojevićeva enciklopedija navodi 1912.) na X. glavnoj skupštini Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora. Više u: *Nastavni vjesnik*, knj. 22., Zagreb, 1914., 73-76.

49 *Nastavni vjesnik*, knj. 27, Zagreb, 1919., 45.

50 Srkulj, dr. Stjepan. // Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Zagreb: Bibliografski zavod, 1929., sv. 4., 356..

51 Dunja Modrić-Blivajs, Kakvi su bili povijesni srednjoškolski udžbenici u banskoj Hrvatskoj u razdoblju Kluenova banovanja?, 782, 803.

52 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 99.; više o Naprednoj stranci: Povijest hrvatskog naroda 1860.-1914. Zagreb: Školska knjiga, 1968., 219.

53 Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939), 173.

54 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 165.

55 Srkulj, dr. Stjepan. // Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Sv. 4., 356.

56 Zvonimir Milčec, Zagrebački gradonačelnici, 67.

57 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 99.

ga građanstva i nije imao previše osjećaja za šire društvene slojeve. No, prema njenom sudu treba imati u vidu da novčana sredstva gradske općine nisu otvarala prostor za veće socijalne akcije. Unatoč svemu, u gradu je u kriznim trenucima njegova načelnikovanja ipak organizirana opskrba građanstva hranom i ogrjevom po pristupačnim cijenama.⁵⁸ Da bi očuvao socijalni mir, smatra Mira Kolar-Dimitrijević, Srkulj je potpomogao i izgradnju zanatskih škola⁵⁹, a Zvonimir Milčec navodi da su u njegovo vrijeme osnivane i pojedine visokoškolske ustanove - Visoka tehnička, Visoka trgovačka i Visoka veterinarska škola, a Akademija je prešla u Gospodarsko-šumarski fakultet.⁶⁰

Na mjestu načelnika grada Zagreba Srkulj se održao do 24. studenoga 1919. g.⁶¹ Njegov prvi mandat završio je u jeku socijalnih nemira (štrajkovi i protesti radnika kojima su se pridružili i studenti). Na izborima za gradsko zastupstvo u Zagrebu 1920. g., tada na osnovu općeg, tajnog i izravnog glasanja, lista koju je predvodio Srkulj⁶² nije dobila većinu u zastupstvu, već komunisti.⁶³

Kao načelnik grada Zagreba Srkulj je bio izabran u Narodno Vijeće SHS-a, a poslije i u Privremeno narodno predstavništvo novostvorenoga Kraljevstva SHS-a. Prema Milčecu, Srkulj je bio sklon ideji stvaranja nove države, ali ubrzo se razočarao nametanjem unitarnog koncepta i uvođenja diktature.⁶⁴ Politička uvjerenja i stavovi kod Srkulja bi se do 30-ih godina 20. stoljeća vjerojatno mogli pratiti usporedo s onima Ivana Lorkovića (vidi bilješku 19).

U Kraljevstvu SHS Stjepan Srkulj se priključio struji disidenata Hrvatsko-srpske koalicije dr. Ivana Lorkovića i dr. Đure Šurmine, koji su nakon ujedinjenja obnovili Naprednu stranku koja je, pak, nešto kasnije zajedno sa Starčevićevom strankom prava oformila Hrvatsku zajednicu.⁶⁵ Stranka je raspuštena 1926. g., a skupina oko Ante Trumbića i Ivana Lorkovića osnovala je Hrvatsku federalističku seljačku stranku⁶⁶ čiji je član bio i Stjepan Srkulj.⁶⁷ U Hrvatskoj zajednici Srkulj se spominje kao jedan od čelnih ljudi⁶⁸, a u tom svojstvu često je putovao po Hrvatskoj i držao političke zborove u svrhu političke agitacije i objašnjavanja programa Hrvatske zajednice.⁶⁹ Nakon osnutka Hrvatske zajednice Srkulj je postao predsjednik zagrebačke organizacije stranke.⁷⁰ Kao jedan od čelnih ljudi Hrvatske zajednice Stjepan Srkulj bio je i nositelj liste u Požeškoj županiji na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1920. g.

58 Isto.

59 Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939), 177.

60 Zvonimir Milčec, Zagrebački gradonačelnici, 67.

61 Isto.

62 Hrvat, 13. 3. 1920.

63 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 99.

64 Zvonimir Milčec, Zagrebački gradonačelnici, 67.

65 Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, 55 -56.

66 Hrvoje Matković, Povijest Jugoslavije (1918.-1991.), 111.; Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, 107.

67 Srkulj, dr. Stjepan. // Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Sv. 4., 356.

68 Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, 58.

69 Isto, 67.

70 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 165.

Hrvatska zajednica na tim je izborima dobila svega četiri mandata, a Stjepan Srkulj nije bio među njima.⁷¹

Hrvoje Matković opisuje Srkulja (kao i neke druge iz vodstva Hrvatske zajednice) „kao tipičnog intelektualca koji je žudio za položajem i građanskim ugledom, koji se s obzirom na svoje kvalifikacije i stupanj obrazovanja najradije kretao u intelektualističkim formulama“.⁷²

Stjepan Srkulj bio je angažiran i u gospodarstvu. Dugo godina bio je član upravnog odbora *Gradske štedionice*.⁷³ Godine 1919. u upravnom je odboru *Gradske štedionice* uz Vjekoslava Heinzla i Đuru Šurminu, a iste godine bio je predsjednik *Industrijalne banke*.⁷⁴

Od 1920. g. do drugog imenovanja za gradonačelnika Zagreba Srkulj je i dalje aktivan gradski zastupnik i predvodi vodeću političku grupaciju u gradskom zastupstvu (nakon što su iz njegovog zastupstva isključeni komunisti), koja je i postavila Vjekoslava Heinzla za gradonačelnika. Godine 1927. u gradskom je odboru za povijesne spomenike⁷⁵, a u ljeto iste godine zastupao je (zajedno s Antom Pavelićem, kasnijim poglavnikom) općinu grada Zagreba na europskom kongresu gradova u Parizu.⁷⁶ Iako je u to vrijeme u mirovini i dalje piše udžbenike, a radi i na turističkom, kulturno-povijesnom vodiču grada Zagreba, koji je na hrvatskom jeziku objavljen prije nego što je postao po drugi put načelnik grada Zagreba. Taj isti vodič doživio je i prijevode na strane jezike – engleski, njemački, francuski. Mira Kolar-Dimitrijević ga spominje i kao člana delegacije Braće hrvatskog zmaja koja je 1926. g. postavila spomenploču Pavlu Ritteru Vitezoviću u katedrali sv. Stjepana.⁷⁷

Stjepan Srkulj došao je drugi put na gradonačelničku stolicu 20. studenoga 1928. g., nakon što se Vjekoslav Heinzl zahvalio na dužnosti zbog afere s gradskom klaonicom, i ostao na mjestu gradonačelnika sve do travnja 1932. g.⁷⁸

Izuzev nešto malo informacija sa službenih internet-skih stranica grada Zagreba⁷⁹ i u radu Zvonimira Milčeca⁸⁰, najiscrpnije podatke o Srkuljevom drugom načelnikovanju, kao i ocjene istoga, dala je Mira Kolar-Dimitrijević.

Drugo Srkuljevo načelnikovanje Zagrebom započelo je u jeku teške političke krize u Kraljevstvu SHS, nepuna dva mjeseca prije uvođenja diktature. Uvođenjem diktature kralja Aleksandra (grado)načelnici su postali direktno podložni kralju. Tako su i načelnik i gradsko zastupstvo Zagreba bili imenovani kraljevim ukazom na prijedlog ministra unutrašnjih djela.⁸¹ U vremenu diktature kralja Aleksandra

71 Statistički pregled izbora narodnih poslanika; Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, 107.

72 Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, 70.

73 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 165.

74 Hrvoje Matković, Hrvatska zajednica, 59.

75 Mira Kolar-Dimitrijević, Prilog biografiji Milutina Mayera, 81.

76 Tomislav Jonjić, Povijesno-politički okvir postanka ustaškog pokreta, 12.

77 Mira Kolar-Dimitrijević, Prilog biografiji Milutina Mayera, 82.

78 Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939), 173, 185.

79 <http://www.zagreb.hr/default.aspx?ID=15573>

80 Zvonimir Milčec, Zagrebački gradonačelnici, 78-91.

81 Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike

Stjepan Srkulj se, po mišljenju Mire Kolar-Dimitrijević, činio kao najpogodnija osoba na mjestu gradonačelnika Zagreba. Bio je poznat kao „političar dobre volje“, kao jedan od vođa Hrvatske zajednice koja je uvijek bila sklona kompromisima i kasnije pristalica Hrvatske federalističke seljačke stranke, sklone sporazumijevanju i prilagođavanju prilikama. Stoga je Srkulj mogao, smatra povjesničarka, biti dobra spona Beograda i Zagreba, a u Zagrebu se mogao stvoriti privid da se nije ništa izmijenilo pa je policija mogla započeti teror nad komunistima i drugim strankama.⁸²

Srkulj je, po mišljenju Mire Kolar-Dimitrijević, u svom drugom načelnikovanju vodio grad „bojažljivo i oprezno“, nastojeći se ne zamjeriti režimu u Beogradu⁸³ i u mnogo čemu nastavio tamo gdje je njegov prethodnik Heinzl stao. U konačnici su mnogi gradski projekti započeti u Heinzlovo vrijeme završeni upravo u vremenu načelnikovanja Stjepana Srkulja. No, za razliku od Heinzla, navodi povjesničarka, Srkulj je otvoreno iskazivao simpatije za kraljevsku kuću.⁸⁴ Izjave vjernosti kralju donosile su se prilikom svakog svečanog datuma u kraljevskoj obitelji, a vjerojatno vrhunac dodvoravanja bila je predaja ključeva palače Pongratz kralju 1931. g., u čiju su kupnju i obnovu utrošena značajna gradska sredstva.⁸⁵

Srkulj je bio profesor, pripadnik građanske inteligencije i upitno je koliko je imao smisla za industrijske i financijske probleme, no grad je u prvoj polovici njegova mandata, po mišljenju Mire Kolar-Dimitrijević, dobro poslovao. Prosperitet Zagreba ležao je u intenzivnoj građevinskoj djelatnosti koja je bila naslijeđena još iz vremena načelnikovanja Vjekoslava Heinzla. Intenzivna građevinska djelatnost i investicije u doba Srkuljeva načelnikovanja učinile su Zagreb jednim od najljepših gradova Jugoslavije.⁸⁶ Prvorazredan događaj za grad od tada 180 000 stanovnika bilo je otvaranje gradske tržnica Dolac (1930. g.)⁸⁷, za koju Mira Kolar-Dimitrijević konstatira da je bila jedna od ljepših i tehnički najsavršenijih u Europi.⁸⁸ No, građevinsku djelatnost u Zagrebu povjesničarka nije pripisala samo rezultatu gradske politike, već i nastojanju bogatoga građanstva koje je zbog vijesti o svjetskoj krizi u gradnji kuća vidjelo najsigurniju investiciju.⁸⁹ Mira Kolar-Dimitrijević u Srkulju je vidjela činovnika stare škole koji nije imao previše sluha za nezaposlene i socijalno ugrožene. In-

tenzivnom građevinskom politikom, prebacivanjem stavki gradskog proračuna u korist bolje stojećih gradskih slojeva pomagao je, smatra povjesničarka, građevinske obrtnike, bogato građanstvo, ali i srednje građanske slojeve, pa se do sloma privatnog bankarstva u Zagrebu stvarao privid blagostanja.⁹⁰ Povjesničarka smatra da je Srkulj tek s porastom velike gospodarske krize 1931. g. uvidio da je grad dužan voditi brigu o nezaposlenima i aktivniju socijalnu politiku.⁹¹

Prevelike investicije i rasipničko ponašanje uz gospodarsku krizu iscrpile su gradsku blagajnu. Mira Kolar-Dimitrijević smatra da se Srkulj našao u bezizlaznoj situaciji jer nije bio u mogućnosti da i dalje potiče građevinsku djelatnost i zadržava utjecaj na slojeve koje je štitio, a nije bio voljan voditi siromašnu komunalnu politiku i pristajati na štednje uslijed krize. Tada si je počeo pripremati tihi uzmak prema stolici ministra građevina.⁹² Obratio se kralju Aleksandru koji ga je za zasluge (intenzivne građevinske djelatnosti u gradu Zagrebu) dekretom od 21. travnja 1932. g. imenovao ministrom građevina.⁹³ Ministar građevina bio je u vladama Voje Marinkovića, Milana Srškića i Nikole Uzunovića (od 21. 4. 1932. do 20. 12. 1934.).⁹⁴ U to vrijeme bio je i član Jugoslavenske nacionalne stranke.⁹⁵

S odlaskom kralja Aleksandra, Stjepan Srkulj očito je ostao bez potpore (i zaštite), pa time i bez ministarske stolice. No, s njegovim odlaskom s mjesta ministra 1934. g. presahnule su i informacije o Stjepanu Srkulju. Do svoje smrti (Zagreb, 1951. g.) objavio je još nekoliko udžbenika (korištenih u Kraljevini Jugoslaviji i NDH), te svoje epohalno djelo *Povijest Hrvatske u 19 karata*⁹⁶, objavljeno 1937. g. Isto djelo je uz dopune Josipa Lučića objavljeno 1995. g. pod nazivom *Povijest Hrvatske u 25 karata*⁹⁷, čiji je predgovor napisao dr. Franjo Tuđman, tadašnji hrvatski predsjednik. Srkuljevo djelo tako je ponovno tijekom 90-ih godina dobilo na važnosti, istovremeno svjedočilo odnosu političke elite prema prošlosti, ali i jednako kao i prvo izdanje iz 1937. g. odgovaralo zahtjevima vremena. Srkulj je 1937. g. u vremenu sve većih hrvatskih nacionalnih stremljenja htio dati kratak, zoran prikaz hrvatske povijesti, ali i pokazati da, kako navodi u predgovoru, „Hrvatsku nije stvorio niti čiji hir niti čija samovolja; ona je postala prirodnim razvojem i vrlinom svojih sinova“ i „ono što je u hiru stvoreno, onoga je u hipu i nestalo (Josipova parcelacija, Napoleonova i Austrijska Ilirija), a ono što je samovolja izgradila, ono je vrijeme razgradilo (Vojna Krajina)“.⁹⁸ Na jednak način hrvatski predsjednik, gotovo 60 godina nakon prvog izdanja, u vremenu težnji za očuvanjem državnoga integriteta, u predgovoru dopunjenom i proširenom izdanju ističe svrhu Srkuljeva djela kao važnog „izvora informacija

svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939), 173.

82 Isto, 174, 175.

83 Isto, 174.

84 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 107.

85 Ukupno oko 12 milijuna dinara, a za usporedbu iste je godine u Zagrebu predviđeno milijun dinara za prehranu nezaposlenih radnika; više u: Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 109. i Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939), 176 i 182.

86 Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939), 174.

87 Zvonimir Milčec, Zagrebački gradonačelnici, 78 i 79.

88 Mira Kolar-Dimitrijević, Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939), 175, 176.

89 Isto, 176.

90 Isto, 177-179.

91 Isto, 182.

92 Isto, 179-182.

93 Isto, 185.

94 Isto, 173.

95 Mira Kolar-Dimitrijević, Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931., 165.

96 Stjepan Srkulj, Hrvatska povijest u devetnaest karata.

97 Stjepan Srkulj i Josip Lucić, Hrvatska povijest u 25 karata. Zagreb: AGM, Hrvatski informativni centar, Trsat, 1995.

98 Stjepan Srkulj, Hrvatska povijest u devetnaest karata, 3.

o povijesnim zbivanjima i hrvatskim povijesnim prostorima“, ali i djela koje će „buditi ponos na onu Hrvatsku koja je, kako napisa prof. Srkulj, znala kroz stoljeća sposobnošću i odlučnošću svojih sinova očuvati svoj poseban državno-pravni položaj“.⁹⁹

Što se sa Srkuljem zbivalo nakon 1934. g. (iz postojeće literature) ostaje nepoznato. Ni o njegovom osobnom životu, obitelji iz literature se nije dalo iščitati. Sveobuhvatna potraga za informacijama o Srkulju sezala je čak i do objavljenih popisa članova masonskih loža u Zagrebu.¹⁰⁰ S obzirom da je svrha ovog kratkog pregleda bila dati osnovne podatke o Srkulju na temelju do sada objavljene (tiskane ili elektroničke) građe, nisu korišteni arhivski materijali. Više informacija o njegovu životu i djelu moglo bi se pronaći u arhivima u Zagrebu (možda i u Beogradu s obzirom da je bio i ministar u vladi), potom Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Leksikografskom zavodu i Srkuljevim memoarima¹⁰¹.

LITERATURA

BOBAN, LJ., 1989., sv. 2, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, Školska knjiga, Stvarnost, Zagreb.

CIPEK, T., *Politike povijesti*, http://www.fakultet.fpzg.hr/studij-2008/novinarstvo/6_SEMESTAR/politike_povijesti.aspx (pogledano 2.7.2009.)

CIPEK, T., 2002., *Preporađanje preporoda. Hrvatski narodni preporod u udžbenicima povijesti // Dijalog povjesničara/istoričara 2002*, sv. 5, Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb.

ENCIKLOPEDIJA Leksikografskog zavoda, 1969., sv. 6, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb.

GLOJNARIĆ, M., 1940., *Masonerija u Hrvatskoj*, Murano, Zagreb, pretisak iz 1940.

GRADA za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940., 1994., knj. 20, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb.

HORVAT, J., 1990., sv. 2, *Politička povijest Hrvatske*, August Cesarec, Zagreb.

⁹⁹ Stjepan Srkulj i Josip Lucić, *Hrvatska povijest* u 25 karata.

¹⁰⁰ Mirko Glojnarčić, *Masonerija u Hrvatskoj*. Zagreb: Murano, pretisak iz 1940.; Ivan Mužić, *Masoni u Hrvatskoj: 1918.-1967.: dokumenti iz tajnih arhiva UDB-e*. Split: Orbis, 1993.; Zoran Nenezić, *Masoni u Jugoslaviji: 1764-1980: pregled istorije slobodnog zidarstva u Jugoslaviji*. Beograd: Autorsko-izdavačka grupa „Zodne“, 1988.

¹⁰¹ Hrvoje Matković u svom radu o Hrvatskoj zajednici iz 1963. g. spominje postojanje Srkuljevih memoara koji mu nisu bili dostupni. Jednako tako i Mira Kolar-Dimitrijević u svojoj knjizi o *Radnim slojevima Zagreba* iz 1973. g. spominje Srkuljeve memoare koji ni njoj nisu bili dostupni. U telefonskom razgovoru (24. 4. 2009.) povjesničarka je potvrdila postojanje memoara. Memoare priprema za objavljivanje Stjepan Matković (potvrđeno u telefonskom razgovoru), a trebali bi biti objavljeni 2010. g.

HRVAT, 13. 3. 1920.

HRVATSKA poviest za VIII. razred srednjih škola, 1944., sv. 2, Zagreb.

ISTRIA, <http://en.wikipedia.org/wiki/Istra> (posjet 2.7.2009.)

IZ povijesti hrvatskog školstva i prosvjete: poviestni spomenspis prigodom 50-godišnjice „Nastavnog vjesnika“, 1944., Zagreb.

JELAVICH, C., 1992., *Južnoslavenski nacionalizmi: jugoslavensko ujedinjenje i udžbenici prije 1914.*, Globus, Školska knjiga, Zagreb.

JONJIĆ, T., *Povijesno-politički okvir postanka ustaškog pokreta*, http://www.tomislavjonjic.iz.hr/hrv_obz.pdf

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, M., 2005., *Nezapostvenost u Hrvatskoj od vremena velike svjetske krize i javni radovi // Ekonomska i ekohistorija: časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša 1/2005*, 1, Zagreb.

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, M., 2005., *Prilog biografiji Mitlutina Mayera, učitelja u Svetoj Heleni i pisca povijesnih romana // Cris 7/2005*, 1, <http://hrcak.srce.hr/file/4352>

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, M., 1973., *Radni slojevi Zagreba od 1918. do 1931.*, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb.

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, M., 1983., *Socijalno-ekonomska politika gradske općine Zagreba s obzirom na položaj radničkog stanovništva od velike svjetske krize do početka Drugog svjetskog rata (1931-1939) // Povijesni prilozi 2/1983*, Zagreb.

KOLAR, M., 2004., *Dr. Ivan Lorković urednik „Narodne obrane“ u Osijeku 1902.-1905. godine: prilog za biografiju // Osječki zbornik 27/2004*, Osijek.

LORKOVIĆ, Ivan // *Hrvatska enciklopedija*, 2004., sv. 6, Hrvatski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb.

MATKOVIĆ, H., 2004., *Hrvatska zajednica // Studije iz novije hrvatske povijesti*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb.

MATKOVIĆ, H., 1998., *Povijest Jugoslavije 1918.-1991.: hrvatski pogled*, Naklada Pavičić, Zagreb.

MILČEC, Z., 2006., *Zagrebački gradonačelnici: 155 godina od prvog do aktualnog gradonačelnika*, Bookovac, Zagreb.

MODRIĆ-BLIVAJS, D., 2007., *Kakvi su bili povijesni srednjoškolski udžbenici u banskoj Hrvatskoj u razdoblju Khuenova banovanja? // Časopis za suvremenu povijest*

39/2007, 3, Zagreb, <http://hrcak.srce.hr/file/29750> (posjet 2.7.2009.)

MUŽIĆ, I., 1993., *Masoni u Hrvatskoj: 1918.-1967.: dokumenti iz tajnih arhiva UDB-e*, Orbis, Split.

NASTAVNI vjesnik, 1907., knj. 16; 1914., knj. 22; 1919., knj. 27, Zagreb.

NENEZIĆ, Z., 1988., *Masoni u Jugoslaviji: 1764-1980: pregled istorije slobodnog zidarstva u Jugoslaviji*, Autorsko-izdavačka grupa „Zodne“, Beograd.

POVIJEST Hrvata, Srba i Slovenaca za niže razrede srednjih škola, 1924., Zagreb.

POVIJEST hrvatskog naroda 1860.-1914., 1968., Školska knjiga, Zagreb.

SRKULJ, dr. Stjepan // Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, 1929., sv. 4, Bibliografski zavod, Zagreb.

SRKULJ, Stjepan // Enciklopedija Jugoslavije, 1971., sv. 8, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb.

SRKULJ, Stjepan // Hrvatska enciklopedija, 2008., sv. 10, Hrvatski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb

SRKULJ, S., 1937., *Povijest Hrvata u devetnaest karata*, Tipografija, Zagreb.

SRKULJ, S., LUCIĆ, J., 1995., *Hrvatska povijest u 25 karata*, AGM, Zagreb; Hrvatski informativni centar, Trsat.

STATISTIČKI pregled izbora narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, izabranih na dan 28. novembra 1920. god., 1921., Ustavotvorna skupština, Beograd.

VJESNIK: hrvatski politički dnevnik: elektroničko izdanje, <http://www.vjesnik.hr/pdf/>

ZAMOLČNA Istra, www.zamolcanaistra.eu (posjet 2.7.2009.)

PRILOG PROUČAVANJU BIO- I BIBLIOGRAFIJE STJEPANA SRKULJA

BIBLIOGRAFIJA STJEPANA SRKULJA U ODJELU MUZEALNIH TISKOPISA MUZEJA SLAVONIJE OSIJEK

Bibliografija Stjepana Srkulja izrađena je prema Pravilniku i priručniku za izradu abecednih kataloga Eve Verone. Riječ je o kataložnim zapisima knjižničnih jedinica u posjedu Muzeja Slavonije Osijek.

DOCUMENTA historiam croaticam spectantia: za VIII. razred gimnazijski / priredili Koloman Rac i Stjepan Srkulj. – Zagreb : Kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1909. – IV, 130 str. ; 23 cm

Tekst na lat. jeziku uz popratna objašnjenja na hrv. jeziku. – Predgovor: str. III-IV. – Rječnik: str. 106-130. – Popravci. – Na nasl. str. navedena cijena primjerka: 3 K. – Na nasl. str. pečat Kr. hrv. slav. zem. naklade školskih knjiga i tiskanica; pečat knjižare J. Reich Vinkovci.

1. Rac, Koloman 2. Srkulj, Stjepan
Sign. 4461

SRKULJ, Stjepan
Hrvatska povijest u devetnaest karata / sastavio Stjepan Srkulj. – Zagreb : „Tipografija“, [1937]. – 85, [2] str. : zemljop. crteži u bojama ; 27 cm

God. izdanja preuzeta iz Predgovora. – Predgovor: str. 3. – Bibliografske bilješke uz tekst. – Popis kartografskih pomagala: str. 85.
Sign. II-758

SRKULJ, Stjepan
Izvori za hrvatsku povijest / priredio Stjepan Srkulj. – 2. izd. – Zagreb : pisac, 1911. – 182, [4] str. ; 22 cm

Predgovor: str. 1-2. – Ispravci i pripomene. – Bilješke uz tekst. – Na nasl. str. pečat Knjižnice Kr. velike gimnazije u Osijeku.
Sign. G-1730

SRKULJ, Stjepan
Izvori za povijest : za više razrede srednjih škola / priredio Stjepan Srkulj. – Zagreb, 1910-1913. - sv. ; 22 cm

Knj. 3: [Izvori za povjesnicu novoga vijeka]. – Zagreb : Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1913. – 241 str.

Pripomene. – Bilješke uz tekst. – Na nasl. str. navedena cijena primjerka: 3 K. - Na prelim. str. pečat Radoslava Franjetića ; na nasl. str. pečat Kr. hrv. slav. zem. naklade školskih knjiga i tiskanica.
Sign. 5826

SRKULJ, Stjepan

Kratka povijest Hrvata : sa 14 slika / napisao Stjepan Srkulj. – Zagreb : pisac, 1926. – 149 str. : ilustr. ; 21 cm

Na prelim. str. inventarni broj Knjižnice gradskog načelstva u Osijeku. – Na nasl. str. pečat Poglavarstva sl. i kr. grada Osijeka. – Gotovo polovica araka u primjerku nije razdvojena.

Sign. 6014

SRKULJ, Stjepan

Kulturno-historijska izložba grada Zagreba / Stjepan Srkulj. – Zagreb : [s. n.], 1925 (Gradska tiskara). – 130 str. ; 20 cm

Na nasl. str.: preštampano iz „Hrvata“.

Sign. 1880 ; 7589

SRKULJ, Stjepan

Povijesna čitanka : za niže razrede srednjih i sličnih škola / sastavio Stjepan Srkulj. – Zagreb : Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, 1915. – 2 sv. ; 25 cm. – (Književna izdanja Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora ; knj. 5)

1 : Srednji i novi vijek do g. 1648. – 1915. – 239 str.

Naputak.

Sign. 4327

SRKULJ, Stjepan

Povijest Hrvata, Srba i Slovenaca : za srednje škole / priredio Stjepan Srkulj. – Zagreb : St. Kugli, [1921]. – 271 str. ; 24 cm

Na koricama: Sv. 2. – God. izdanja preuzeta iz Predgovora. – Predgovor. – Ispravke. – Istrgnute prve 4 num. str.

Sign. 5575

SRKULJ, Stjepan

Povijest novoga vijeka : za VII. razred srednjih škola / sastavio Stjepan Srkulj. – 4. prerađeno izd. – Zagreb : Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare, 1941. – XIX, 336 str. : ilustr. ; 23 cm

Na nasl. str.: Ova je knjiga odobrena kao privremena školska knjiga odlukom Ministarstva nastave Nezavisne države Hrvatske Br. 54.881 – 1941. od 20. listopada 1941. – Kronološki pregled novoga vijeka: str. 315-324. – Vladari glavnih evropskih država u novom vijeku: str. 325-327. – Izgovor tuđih imena i izričaja: str. 328-335. – Bilješke uz tekst. – Na nasl. str. pečat Zajednice doma i škole na Drž. trg. akademiji Osijek.

Sign. 6869

SRKULJ, Stjepan

Povijest srednjega vijeka : za više razrede srednjih učilišta / sastavio Stjepan Srkulj. – 2. izd. – Zagreb : Kr. hrv.-slav.

zemaljske vlade, 1920. – XIX, 381 str. : ilustr. ; 25 cm

Predgovor. – Konološki pregled srednjega vijeka: str. 376-381. – Bilješke uz tekst. – Na nasl. str. navedena cijena primjerka: K 30. – Na nasl. str. pečat Kr. realne gimnazije u Osijeku. – Pojedini arci nerazdvojeni.

Sign. 5945

SRKULJ, Stjepan

Povijest staroga vijeka : za V. razred srednjih učilišta / sastavio Stjepan Srkulj. – 4. izd. – Zagreb : St. Kugli, [1924]. – XVI, 314 str. : ilustr. ; 23 cm

Na koricama: Odobren udžbenik rješenjem Banske vlasti Banovine hrvatske IV br. 56 463 od 9. rujna 1939. – God. izdanja preuzeta iz Predgovora. – Predgovor: str. III-IV. – Hronološki pregled staroga vijeka: str. 309-314. – Reklame knjižare St. Kugli. – Bilješke uz tekst.

Sign. 5944

SRKULJ, Stjepan

Pregled opće i hrvatske povijesti / sastavio Stj[e]pan Srkulj. – 3. prerađeno i nadopunjeno izd. – Zagreb : pisac, 1912. – 149 str. ; 16 cm

Predgovor drugomu izd. – Predgovor trećemu izd. – Na koricama navedena cijena primjerka: K 1,60.

Sign. G-IV-102

SRKULJ, Stjepan

Pregled opće i hrvatske povijesti / napisao Stjepan Srkulj. – 4. prerađeno i nadopunjeno izd. – Zagreb : St. Kugli, 1920. – 184 str. ; 15 cm

Predgovor drugomu izd. – Pripomena četvrtomu izd. – Na prelim. str. vlastoručni potpis Franje Paschera.

Sign. G-IV-101

SRKULJ, Stjepan

Zagreb u prošlosti i sadašnjosti : 1093 – 1928 / napisao Stjepan Srkulj. – Zagreb : Općina slob. i kr. grada, 1928. – 131 str. : ilustr. ; 22 cm + 2 plana grada Zagreba

Nasl. str. ilustrirana u boji. – Reklame poduzeća.

Sign. 1716